

АКТИВІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Анотація. У статті розкрито деякі педагогічні умови активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів ВНЗ I-II рівнів акредитації.

Ключові слова: активізація навчально-пізнавальної діяльності, педагогічні умови, професійне становлення.

Аннотация. В статье раскрыты некоторые педагогические условия активизации учебно-познавательной деятельности студентов ВУЗ I-II уровней аккредитации.

Ключевые слова: активизация учебно-познавательной деятельности, педагогические условия, профессиональное становление.

Annotation. The article within the objective deals with the determination of pedagogical conditions which form students' educational-cognitive activity at the institutions of further and higher education.

Keywords: educational-cognitive activity, pedagogical conditions, professional development.

Актуальність. Успішна організація спеціальної підготовки в системі вищої освіти України вимагає цільової орієнтації на всіх етапах навчання, оскільки сучасний спеціаліст повинен бути підготовленим до виконання соціальної й технологічної діяльності в умовах ринкової економіки. Специфіка підготовки студентів у вищому навчальному закладі (далі ВНЗ) зумовлюється цілями й особливостями їх майбутньої професійної діяльності в умовах виробництва, а також необхідністю здійснювати різні функції: контрольну, організаційну, технологічну, управлінську, проектну, конструкторську, технічну, дослідницьку й навчальну.

Технологічна реконструкція виробництва пов'язується з уміннями перебудувати систему діяльності фахівця, з постійним поновленням й оновленням знань щодо способів професійної діяльності. Тому завданням вищої школи є формування цілісної творчої особистості майбутнього

випускника, який би інтегрував у собі професійну й соціальну кваліфікацію, був технологічно й психологічно підготовленим до професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати аналізу психолого-педагогічної літератури і практики підготовки майбутніх випускників у ВНЗ I-II рівнів акредитації дають підстави стверджувати, сучасний підхід до навчання не забезпечує необхідного рівня когнітивної діяльності студентської молоді. Навіть широке використання нових інформаційних технологій не вирішує проблеми активізації навчально-пізнавальної активності студентів, оскільки такі технології на практиці часто відтворюють моделі традиційного навчання, що передбачають засвоєння студентами «готових знань», віддалених від практичної діяльності.

Наразі проблема активізації навчально-пізнавальної діяльності (далі НПД) студентів вивчається в контексті підготовки фахівця у системі безперервної освіти (див. праці Г. Балла [2], І. Зязюна, Н. Ничкало та ін.). Діяльнісний підхід до навчання широко й всебічно досліджується різними школами й в різних аспектах: у психолого-методологічному (див. праці Б. Баднаєва, О. Вербицького [4], Л. Виготського, П. Гальперіна, А. Леонтьєва [6], Д. Ельконіна, Є. Машбіца, С. Рубінштейна [8], Н. Талізінної [10], Л. Фрідмома та ін.); у дидактичному (див. праці Г. Аганова, В. Безпалька, В. Бондаря, В. Верасова, В. Оконя, В. Паламарчук, М. Статкіна, В. Шатуновського та ін.); у загально-педагогічному (див. праці А. Архангельського [1], І. Ільєсова, О. Коберника, Н. Кузміна, В. Ляудіс, З. Решетової, Г. Шукіної, Т. Шамової та ін.); у методичному (див. праці А. Алексюка, Ю. Бабанського, С. Гончаренко, В. Розумовського та ін.). Такий широкий підхід до вивчення проблеми активізації НПД зумовлює розгляд діяльнісного підходу до навчання як основної освітньої доктрини.

Мета статті: теоретично обґрунтувати модель активізації НПД студентів ВНЗ I-II рівнів акредитації, а також визначити педагогічні умови її формування.

Виклад основного матеріалу дослідження. У психологічній і педагогічній літературі проблема активізації НПД студентів займає вагомe місце. На всіх етапах розвитку педагогічної науки увага вчених зосереджувалась на осмисленні й розробці важливих педагогічних проблем: мети, навчання, змісту освіти, принципів дидактики, методів навчання, проблеми відповідності організаційних форм і методів навчання, розвитку різних форм активізації й індивідуалізації самостійної роботи студентів, проблеми контролю знань, умінь та навичок тощо.

Діяльність людини – це свідома активність, що виявляється в системі дій, спрямованих на досягнення поставленої мети. Визначаючи взаємозв'язок свідомості й діяльності, С. Рубінштейн писав: «Специфічна особливість людської діяльності полягає у тому, що це усвідомлена і цілеспрямована діяльність. У ній і через неї людина регулює свою мету, об'єктивуючи свої замисли й ідеї у перетвореній нею діяльності. Разом із тим об'єктивний зміст предметів, над якими вона оперує у житті, входить у психіку індивіда. Значна роль діяльності в тому, перш за все, і полягає, що в ній і через неї встановлюється подвійний зв'язок між людиною і світом, завдяки чому буття виступає як реальна єдність і взаємопроникнення суб'єкта і об'єкта» [7, с. 304].

Дослідження структури пізнавальної діяльності (пізнання – надбання знань, осягнення закономірностей об'єктивного світу) як особливої системи (метапізнавальних) розумових дій значно збагатили уявлення про взаємозв'язок процесів навчання і розвитку психіки. З'явилась можливість точніше диференціювати розвиток пізнавальних дій, які засвоюються в процесі учіння. На основі діяльнісної теорії процес навчання у ВНЗ слід розглядати як активізацію НПД. О. Леонтьєв [5, с. 365] підкреслює, що ця діяльність повинна бути адекватною, тобто містити ознаки тієї діяльності людей, що акумулюється у певному предметі або явищі, а точніше, у системах, які вони утворюють. Тому основною метою вищої школи є

формування цілісної структури професійної діяльності майбутнього випускника в період його навчання у ВНЗ.

Реалізація діяльності теорії в навчанні у ВНЗ пов'язується із суперечністю: оволодіння професійною діяльністю повинно бути забезпечено в межах і засобами НПД. Кожна галузь містить предмет перетворення, продукт перетворення, засоби та акти перетворення предмета в продукт, які називаються операціями.

Компонентом діяльності є відображення предмета, засобів, дій і операцій, їх склад та послідовність, які є планом діяльності (орієнтовною основою дії), або пізнавальною частиною дії.

Можна виділити такі компоненти НПД: мотиваційний, цільовий, змістовий, процесуальний, результативний. Усі ці компоненти взаємопов'язані й взаємообумовлені, а тому виділяються лише умовно задля деталізації суті поняття.

Основною проблемою у розв'язанні завдання підвищення ефективності навчання й якості підготовки майбутніх фахівців є проблема активізації НПД студентів з опорою на розвиток пізнавальної активності, інтересу, самостійності (самоуправління й самоконтролю).

Пізнавальна активність визначає якість діяльності, що проявляється через ставлення студента до предмету й процесу НПД (наявність стійкої мотивації). В основі пізнавального мотиву лежить пізнавальна потреба, що за словами Н.Тализіної, тісно пов'язана з наявністю стійких пізнавальних інтересів, що забезпечують систематичну ефективну діяльність тих, хто навчається, у процесі оволодіння способами діяльності [10, с. 96].

У психологічному словнику відзначено, що інтерес – це форма прояву пізнавальної потреби, що забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення цілей діяльності і цим самим сприяє орієнтації, ознайомленню з новими фактами, повнішому й глибшому відображенню дійсності.

Існує взаємозв'язок між пізнавальним інтересом і активізацією НПД студентів. Теоретичною основою для такого твердження є висновок С.

Рубінштейна про те, що пізнавальна активність розвивається у процесі НПД [8, с. 304]. Якщо активність спонукає особистість до розумової діяльності, то всі умови, які стимулюють розумову діяльність, розвивають інтерес. Тому розвиток активності – це один із важливих факторів активізації НПД студентів. Інтерес, як засіб активізації НПД, зумовлює підвищення пізнавальних процесів студентів (сприймання, мислення, уяву, пам'ять), забезпечує емоційне та інтелектуальне задоволення, сприяє розвиткові здібностей, творчих умінь [див. 1–10]. Пізнавальний інтерес суттєво впливає на формування НПД студентів, створює сприятливі умови для продуктивної співпраці суб'єктів педагогічного процесу.

У роботах А. Архангельського [1, с. 34-56], Г. Балла [2, с. 184], В. Графа [5, с. 79], В. Полуніна [7, с. 82] та ін. висловлюється думка про те, що за наявності інтересу змінюється характер НПД: вона стає активною, самостійною, різноплановою, творчою, радісною; інтерес суттєво впливає на формування особистості, її характеру. Доведено, що інтерес надає навчання інтенсивності, рухливості, легкості, знімає негативні вияви, такі, як апатія, втома, інертність.

На думку Г. Селевка, пізнавальний інтерес виступає значною спонукальною силою: він змушує людину активно прагнути до пізнання, активно шукати способи й засоби задоволення потреби [9, с. 256].

В. Бондар також вказує на те, що інтерес виступає як «потужна сполука активності особистості, під впливом якої всі психічні процеси відбуваються особливо інтенсивно і напружено, а діяльність стає цікавою та продуктивною» [3, с.129].

Попри різні трактування поняття «пізнавальний інтерес», у науковій літературі описано його роль у формуванні НПД, досліджено ознаки прояву інтересу, на підставі яких визначено критерії наявності інтересу, запропоновано конкретні рекомендації щодо методики виявлення інтересів, шляхів та умов їх формування.

У процесі НПД пізнавальний інтерес у студентів виникає тоді, коли існує невідповідність між рівнем знань, необхідних для розв'язання навчальної мети, і наявним рівнем знань. Якщо рівень знань студентів не достатній для усвідомлення проблемної ситуації, виникає негативне ставлення до навчання.

Таке саме ставлення виникає тоді, коли проблемна ситуація не відповідає системі реальних мотивацій, актуальних для студентів у цей момент. Ця суперечність стає рушійною силою, що спонукає студентів до НПД, якщо вимоги і завдання, що ставляться перед ним, знаходяться у «зоні найближчого розвитку» особистості.

За результатами опитування студентів виявлено, що на розвиток пізнавального інтересу впливають: рівень складності навчальних завдань, форма викладу теоретичного матеріалу, індивідуальний підхід до студентів. Більшість студентів (68%) вважає, що складні завдання, важкодоступна форма викладу теоретичного матеріалу (особливо лекції), громіздкі розрахункові роботи знижують інтерес до навчальної дисципліни, оскільки це призводить до значного розумового напруження, швидкої втоми, підриває віру у свої інтелектуальні можливості. 62% студентів пов'язують свої невдачі у навчанні з відсутністю індивідуального підходу. Однак спрощення навчальних завдань призводить до розсіювання уваги, до зниження активності, до згасання пізнавального інтересу. Тому при вивченні різних дисциплін (особливо фундаментальних) необхідні навчальні завдання різних рівнів складності, які відповідні інтелектуальним можливостям кожного студента.

Розвиток пізнавального інтересу в процесі активізації НПД неможливий без забезпечення міждисциплінарних зв'язків. В умовах традиційного навчання з його наскрізними процесами диференціації та інтеграції студенти здобувають знання шляхом вивчення диференційованих курсів, штучно розділених за предметними ознаками. Міждисциплінарні зв'язки фундаментальних дисциплін та професійно орієнтованих в процесі

підготовки фахівця є умовою розвитку мислення, наукового рівня знань студентів, формування світогляду, оптимізації процесу засвоєння способів дій, знань. Відомо, що необхідною умовою успішного засвоєння будь-якої дисципліни є міцні фундаментальні знання.

Процес активізації НПД здійснюється через систему дій, що сприяють засвоєнню знань, розвиткові пізнавального інтересу, активності та самостійності. Цей процес, у свою чергу, вимагає вдосконалення змісту навчального матеріалу, озброєння студентів системою дій, необхідних при розв'язанні задач, організації їхнього наукового пошуку, створення відповідних педагогічних умов.

Іншою необхідною умовою активізації НПД студентів ВНЗ є забезпечення високоякісними підручниками, посібниками відповідно до вимог підготовки майбутнього фахівця. Навчально-методичне забезпечення відіграє важливу роль у самостійній роботі студентів: під час підготовки до лабораторно-практичних занять, колоквиумів, виконанні контрольних робіт, індивідуальних завдань тощо. Використання якісних методичних розробок, вказівок, посібників значно активізує самостійну роботу студентів і підвищує ефективність їхньої НПД.

Висновки. Стаття дозволяє зробити такі узагальнення, що якість підготовки майбутніх фахівців корелює з рівнем активізації у студентів навчально-пізнавальної діяльності, яка виступає процесом і результатом засвоєння знань, необхідних для здійснення професійної діяльності, розвитку пізнавального інтересу, творчих здібностей, пізнавальної активності й самостійності в умовах удосконалення змісту, форм і методів навчання.

До компонентного складу навчально-пізнавальної діяльності зараховуємо мотиваційний, цільовий, змістовий, процесуальний та результативний складники.

Процес активізації НПД вимагає вдосконалення змісту навчального матеріалу, озброєння студентів системою дій, необхідних у процесі

розв'язання задач, організації їх наукового пошуку, створення відповідних педагогічних умов.

Література

1. Архангельский А. Качественно-количественные критерии научно-познавательного процесса. Новые методы и средства обучения / А.Архангельский С.И., Мизинцев В.П. – М. : Знание, 1989. – С. 34-56.
2. Балл Г.А. Теория учебных задач : психологический аспект / Балл Г.А. – М. : Педагогика, 1990. – 184 с.
3. Бондар В.І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів / Бондар В.І.– К. : Вересень, 1996. – 129 с.
4. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе : комплексный подход / Вербицкий А.А. – М. : Высшая школа, 1991. – 208 с.
5. Граф В. Основы организации учебной деятельности и самостоятельной работы студентов / В.Граф, И.Ильясов, В.Ляудис. – М. : Изд-во МГУ, 1981. – 79 с.
6. Леонтьев А.Н. Деятельность, сознание, личность / Леонтьев А.Н. – М. : Прогресс, 1983. – 365 с.
7. Полуниин В.Н. Активизация познавательной деятельности студентов в лабораторном практикуме / В.Н. Полуниин, Н.В. Белоусов, А.И. Щебет. – М. : Высшая школа, 1984.– Вып. 10. – С. 82-86.
8. Рубинштейн С.П. Основы общей психологии / Рубинштейн С.П. – М. : Педагогика, 1946. – 704 с.
9. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии : учебное пособие / Селевко Г.К. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.
10. Талызина Н.Ф. Формирование познавательной деятельности учащихся / Талызина Н.Ф. – М. : Знание, 1983. – 9 с.